

N.º 126-27

Tomo 11

nós



AS DORNAS DO PORTO DO SÓN

Por XAQUÍN LOURENZO FERNÁNDEZ

Á valente dorna JOSEFA, da
matrícula de Riveira. Folio 172.

Uns días de estancia no Porto do Són e unhas horas de conversa cos pescadores, permitíronme reunir unhas cantas noticias referentes ás dornas, que dou a continuación.

Nada se tén feito en col da etnografía das costas da Galiza. Así o noso traballo tropeza coa dificultade da falla de antecedentes.

E o momento é crítico: a punto de desaparecer unha chea de costumes i embarcacións típicas, aixiña non serán mais que unha lembranza na mente dos vellos mariñáns, que nas mañáns soleadas do inverno contarán aos netos as suas andanzas naquelas embarcacións en que ollaban a morte cara a cara tantas vegadas.

A dorna (o xeito, a traíña) van chegando ao remate da sua vida. Vense desplazadas polos motores de explosión e o seu campo de acción vaise limitando.

Non é de lamentar a sua perda, sempre que esta sifílique un progreso, mais coidamos que istes documentos populares deben ser coidadosamente estudados: teñamos en conta que ilas forxaron a alma arriscada e valente dos nosos mariñáns.

* * *

Anque non sexa o Porto do Són o sitio en que mais abondan as dornas, atopamos nél ainda bastantes, con certas características propias.

A dorna sifílica o paso da pesca familiar ao cooperativismo; é propiedade de unha soia familia, mais pra tripulala precisanse

tres homes e un rapaz; non sendo fácil atopalos n-unha familia únicamente, os propietarios facilitan a embarcación pra que outros tres o acompañen; chegada a hora de repartir o producto da pesca, tanto perciben uns coma outros, non tendo o propietario outra ventaxa que a de tripulal o barco en calidade de *patrón*.

Así pois, a dorna resolve o problema aos pescantins probes, que de outro xeito non poderían adicarse á pesca de mar adentro e con certa intensidade.

As dornas adoitan faguelas carpinteiros especializados n-estas labouras, en pequenos astilleiros. Emprégnase pra elas a madeira de piñeiro, pónolle a quilla de sobreira ou de carballo.

No Porto do Són atópanse duas castes de dornas: unhas grandes, de cinco ou seis metros de eslora, e outras más pequenas, de tres ou catro, chamadas *dornas polbeiras*, por empregalas especialmenie prá pesca do polbo ou pulpo.

A maneira de costruir é idéntica nas duas; ao contrario do que ocorre co resto das embarcacións, as dornas comenzañ a faguearse polos costados, faguendo a armadura interna despois.

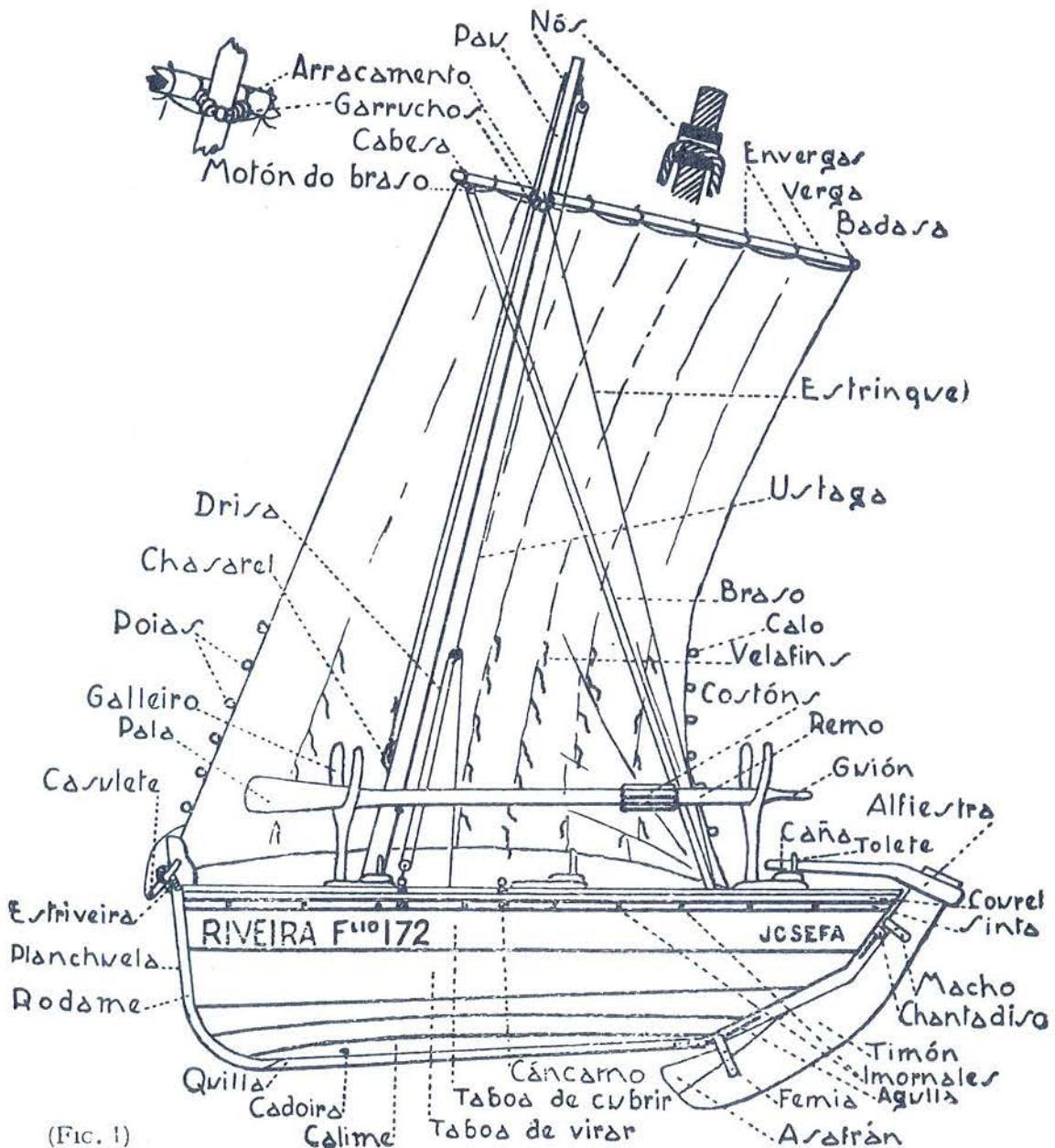
Primeiro ármase a *quilla co rodame* (fig. 1); logo prepáransen e colocánse as taboas que forman os costados; estas taboas son cinco en cada banda: a superior recebe o nome de *taboa de cubrir*; a segunda, de *tubo de virar*; a derradeira ou inferior, *calime*; as duas restantes carecen de nome especial.

Unha vez feitas estas taboas, pónense no seu sitio, clavándoas ao rodame e á quilla.

A parte posterior da dorna, *popa*, está formada por duas taboas, que se colocan agora, chamadas *barragán* e ás que se su-

xetan os estremos posteriores das *taboas*.

A continuación fanse os *madeiros* (fig. 2), e métense antre as taboas, forzandoas deica-



que van ao seu sitio. As dornas grandes levan uns 16 madeiros; as pequenas, como é lóxico, teñen menos.

As taboas que forman os costados das dornas, poden ir de dous xeitos: montando o borde da superior na inferior inmediata,

dornas de barragán, ou cos seus bordes corespondentes en contacto, *dornas de tope*.

Os *madeiros*, como se pode ver na figura 2, están formados por tres pezas. Na parte superior de cada lado, levan un resalte no que vai apoiado o piso da embarcación

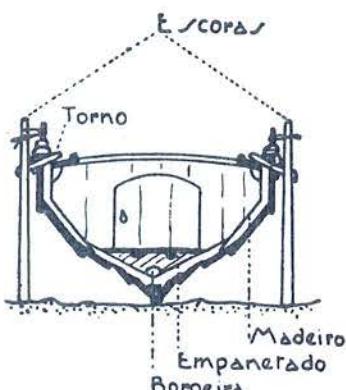
ou cuberta. A distribución e nomenclatura de esta, así como as varias dependencias de que consta unha dorna, pódense ver na figura 3.

Antre o *banco de meo*, e o *banco da cadeira*, van unhas taboas, *panas da cadeira*, que serven pra tapar a *cadeira* e forman un piso suplementario.

As aberturas da cuberta, *coñños*, *burato do pan*, etc., levan os seus bordes protexidos por uns listóns de madeira, denominados *malletes*.

Antre banco e banco pódese pór unha peza chamada *saleiro* do sitio en que estie (*de panel, do coñño...*) que forma un a maneira de tabique vertical, e serve pra dividir en dous o espacío en que se poña.

Antre o *burato do pan* e o *panel de meo*,



(FIG. 2)

a cuberta da embarcación tapa unha especie de almacén, chamado *tilla*, c-unha porta cara o panel de meo (fig. 4), no que se gardan as cousas pequenas.

O fondo da embarcación vai cuberto por un *empañetado* que a recorre toda, menos na proa, en que é sustituido pol-o *carro*, de cuio emprego falaremos logo.

Os tabiques verticales pasan do empañetado e chegan deica o fondo, quedando en contacto coas taboas dos costados e do fondo; con obxeto de que a auga poida pasar de unhas divisións ás outras a través dos tabiques, istos levan no seu extremo inferior un burato, que se coñece co nome de *boroeira*. Cando a embarcación queda en seco, pra lle vazar a auga que tefla dentro, faise que

quede mais baixa pol-a proa e ábrese un burato que leva no calime, a rás da quilla, chamado *cadoira*, pol o que sai a auga; logo, vólvese tapar con estopa.

As dornas móvense a vela, mais cando falla o vento é preciso recurrir aos remos; cada dorna leva tres pares, pra cuio uso tén as *remadoiras*, coas *sopas* e os *toletes* (figuras 1 e 3); o remo préndese ao tolete por medio de unha corda chamada *estrobo*.

Os bordes da dorna chámase *pesqueiras* e van reforzadas coa *sinta* e o *courel*; por baixo de iste, na mesma sinta, leva uns buratos, *iminales*, que van sair aos *corredores* e que serven pra desaloxar a auga que poida cair na cuberta.

O mástro ou *pau* da dorna, gárdase na casa, o mesmo que a vela, os remos, etc.; esí o *pau* é de facil porta. No seu extremo inferior está un pouco aguzado, denomeándose esta parte *mecha*, que vai descansar no *carro* (fig. 5) que, como deixamos xa dito, vai situado no fondo, a proa. O *carro* ten tres buratos, nun dos coaes se mete a *mecha* (fig. 4) cando o aire é pouco convén o *pau* ergueito pra que a vela o recolla mellor; entón a mecha vai ao burato posterior do carro; se, pol-a contra, o vento é forte, o *pau* pasa ao burato anterior, quedando entón incrinado cara popa e recollendo a vela menos vento. No caso de vento normal, o mástro descansa no burato do centro do carro.

O mástro entra pol-o *burato do pau*, boca de unha caixa formada por tres taboas, *guias*, que fan ir o *pau* ao seu sitio. No *burato do pau* vai unha travesa, chamada *aparella* (fig. 3) na que descansa o mástro, sendo asegurado por diante c-unha *cuña*. Do extremo superior do mástro (fig. 1) parte un cable, *estrinque*, que se ven atar ao *banco de escota*, mantendo firme o *pau*.

A vela, na sua parte superior, leva unhas ataduras, chamadas *envergas*; a do extremo anterior chámase *cabesa* e a posterior *badasa*; coelas vai a vela atada a un *pau*, *verga*, que a sostén por riba.

No tercio anterior da *verga* átase o *arracamento*, formado por unha corda na que van enfiados unha serie de discos de madeira, *gariuchos*, que abrazan o mastro e fa-

cilitan a maniobra de izar e arriar a vela, suavizando o roce.

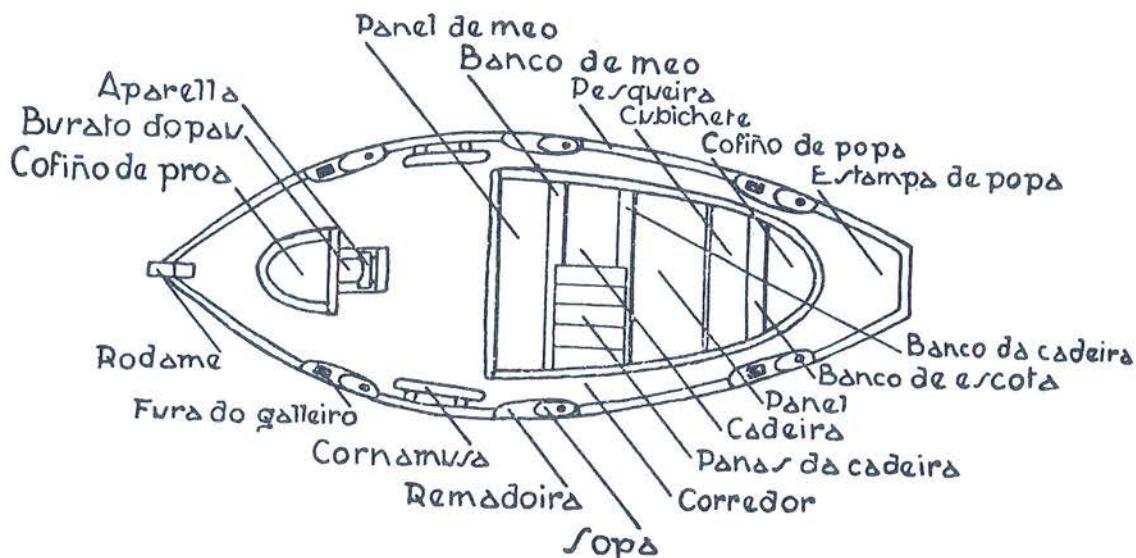
A vela, tanto a sua confección coma as reparacións que precise, adoitan faguelas individuos prácticos na materia, os *veleiros*.

A cousa de un metro da cuberta, o mastro leva unha peciña de madeira, *chasarel*, na que se ata un cable que pasa pol-a *nôs*, peza de madeira c-un burato; que vai embutido na parte superior do mastro; iste cable sostén unha polea ou *motón*, pol-a que pasa a *ustaga*, cable pra izal-a vela, por medio da *drisa*, que xoga antre dous *motóns*, amarrado o inferior a unha argola de ferro chama-

da *cánccamo*; cada dorna leva dous *cánccamos* en cada banda.

A verga, no seu estremo anterior, leva unha polea, *botón do braso*, pra, por medio do cable de iste nome, carear a vela ao vento.

O lado vertical anterior da vela ten, no seu tercio inferior, unha serie de lazos, *poias*, aos que se corresponden outros *cabos*, no lado vertical posterior; nas liñas horizontaes que uns e outros determinan, leva a vela unha serie de barazas, *velafins*; o oficio de uns e outros é *recolher riscos*, acortando a superficie da vela. Con vento normal, a vela préndese a proa na *poia* inferior, na



(FIG. 3)

estribreira, por medio do *casulete*; o *calo* correspondente vai atado a un cable ou *escota*, amarrada á sua vez ao *banco de escota*.

A forma especial do timón fai que se non poida costruir de unha soia peza, sendo preciso pórille un engadido, chamado *asafrán*.

Pra o caso de que o vento sexa tan floxo que non chegue pra mover o barco, ou que falle en absoluto, leva a dorna, como xa más atrás indicamos, tres pares de remos, todos igoales; sendo catro os tripulantes, tres pónense dos remos, cada un seu par, e o outro, que é o patrón, ponse ao timón. Cando se non usan os remos, van colocados antre dous *galleiros*, que entran en sendos

buratos que teñen os remadoiros de proa e de popa.

Con obxeto de que a dorna se non deite sobor de un costado cando queda en seco, pónenselle dous paus (fig. 2), un a cada lado, chamados *escoras*, cuios *tornos* se meten por un *imornal*, atando a parte superior a un *tolete*.

Unha dorna grande, con todolos seus aparellos, custa arredor de 1.000 pesetas, sendo pequena, 100 pesos.

Cando un pescador adequire unha dorna, nova ou non; o primeiro que fai é mandala benzoar; logo, precura os tres compañeiros que lle fallan e lánzase á mar.

Xa dixemos que o propietario é o que

desempeña o papel de patrón; os outros son dous homes e un rapaz, que pode térl de 10 anos en adiante.

N-outros sitios de estas costas, as dornas adicanse á pesca con rede, mais non así no Porto do Són, en que somentes pescan con anzó. Por esta razón os tripulantes non levan nomes especiales, pois fora o patrón, todos teñen faenas igoales. En Muros reciben os seguintes apelativos por razón do seu oficio: *patrón*, *proel* (o que axuda a izar os aparellos) e *rapaz*.

Prá pesca de anzó na dorna, úsanse principalmente os seguintes aparellos (fig. 6).

Liñó pra o abadexo: O fio, feito con fio corrente de carrete mercado na tenda, vai en volto a un *sirgo*, anaco rectangular de corcho; leva no seu estremo un aramio, *chinche*, c-un plomo no meio; a continuación vai a *treita* ou sedal co *ansó* na punta. Cébase con anacos de peixe, restos de pescas anteriores, xeralmente con raxo de polbo. O abadexo péscale coa dorna fondeada e tamén a *isca*, esto é, botando os liñós á auga polos costados da embarcación e pondo esta en movimiento; prá *isca* utilizase o

Liñó da isca, que se diferencia do anterior en carecer de *chinche* e térl varios *plomos*, levando unha *treita* más pequena.

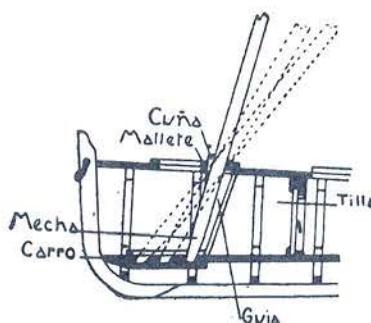
A liña utilizase pra pescar o congrio; non van embrullado o fio a un *sirgo*, senón arrollado ao ar; iste *fio* é máis grosso que o dos aparellos anteriores e leva no seu estremo un croio de forma de ovo, chamado *pandullo* (fig. 7) que fai o oficio do plomo; de iste croio sai un sedal, *tansa*, c-un anzó de gran tamaño, chamado *estrame*; no seu cabo. Deantes do croio leva iste aparello unha bulsa de lona, de forma cónica, unida ao fio pol-o seu vértice.

Usase iste aparello coa dorna fondeada, anclandoa coa poutada (fig. 8, a) se o fondo é de area, e co *arpeu* (fig. 8, b) se é de pedra. Pra *isar* o arpeu ou a poutada, ponse na parte superior do rodame da dorna, unha

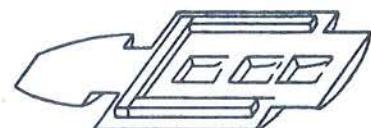
peza, chamada *monteira* (fig. 10) c-unha roldana ou *motón* pol-a que pasa o cable que sostén a poutada ou o arpeu.

Iste aparello cébase botando *ingoado*, (restos de peixe) na *bulsa* e prendendo tamén algúñ no *estrame*; entón bótase á mar e, pol-o mesmo movimiento de descenso do aparello a auga mantén coa boca cara arriba á *bulsa* (fig. 9), mais en canto chega ao fondo e se detén, a *bulsa* dá a volta e deixa cair o *ingoado* na auga, atraendo así aos congridos. Esta crás de pesca faise de noite,

Liñó prás cabalas; ten o seu fio iste aparello envolto a un *sirgo* i está feito de pelo de cabalo. Denantes do seu remate, e con obxeto de que o fio se non desfaga, leva un *birol* que permite ao resto do aparello dar



(FIG 4)



(FIG 5)

voltas; no seu estremo leva un aramio c-un plomo, partindo de aquí duas *tansas* ou sedais, que portan sendos anzós. Antre o *birol* e o aramio vai unha *bulsa*, semellante á da liña do congreso, cujo funcionamento é tamén igoal. Iste aparello úsase tamén co barco fondeado. Cébase con carnada de sardiñas.

A *gradella* utilizase pra pescar pintos ou margotas. Consiste n-un bastidor de madeira ao que se envolve o fio; no cabo leva un croio do que sán dous sedais cos seus *ansós*. Cébase con carnada de sardiña, chopo, etc.

Finalmente, nas dornas úsase tamén o *palangre*: un fio con sedal, plomo e anzó; cébanse denantes de ir ao mar unha cheia de iles e vanse esperando na beira de unha cestaña baixa, co fio cara adentro; embarcanse e téñense así deica o momento de usalos. Chegado isto, botanse uns cantos por

cada banda da embarcación e ponse esta en marcha. Ás vegadas, poñense dous paus nos costados, normales ao eixe maior da embarcación e horizontaes, de xeito que se proyecten por riba da auga; a istes paus van enganchados os aparellos. Utilizase o *palangre* prâ xarda, sardiña, etc.

De todos istos aparellos non vai un só na embarcación, senon varios, pra que todos poidan pescar.

Namentras se non usan, os aparellos téñense gardados na *tilla* (fig. 4).

A prevención levanse anzós de reposto, que van gardados n unha caixa de madeira chamada *ichote*, así como redales, plomos, ecétera.

As *dornas polbeiras*, das que xa falamos, úsanse prâ pesca do polbo ou pulpo; o aparello pra esta crás de traballo, é ben sinxelo: un fio, en cuio cabo vai un anzó, no que se engancha un cangrexo dos chamados *pateiros*; unha pedra sérvelle de lastre; o polbo agárrase ao pateiro e xa non-o solta deica llo quitaren cando o isan á cuberta. Din os pescadores, iñoro con que fundamento, que o pateiro, pra que sirva a iste obxeto, tén que ser femia. O polbo pescase con dorna fonda.

E temos xa ao pescador en condicións de comenzal-o seu traballo.

Sendo a dorna unha embarcación pequena, os resgos son grandes se se non leva un bó dia. Por eso non sempre san á mar.

Mais contemos c-un bó dia. Ás 2 da mañán xúntanse na praia os catro tripulantes da dorna, levando o *pan*, velas, remos, etc., que garda o patrón na sua casa. Arman o aparello, meten na tilla os útiles da pesca e danse ao mar.

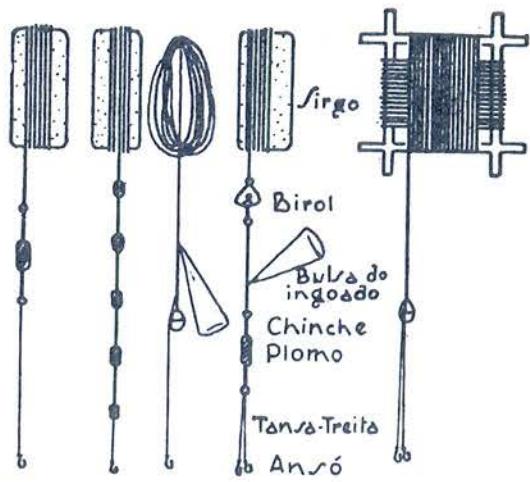
A base da sua alimentación é o peixe, así é que somentes levan de terra algúns ingredientes: pan, patacas, aceite e pemento; o derradeiro adoitan levalo na armadura das pinzas de un lombrigante. Levan ademais unha botella de caña, que usan tamén como remedio. Finalmente, n-un pequeno barril, levan auga pra beber.

Ao sair do Porto do Són e pasar enfrente da capela da Atalaia, na beira do pobo, rezan os pescadores unha salve á Virxe; e anque algúnn non-a rece por fora, como de-

cía o noso informador, rezaa por dentro.

Os pescadores adoitan ir vestidos con traxe de augas: sudeste, chaqueta e pantalón; algúns, mellor acomodados, levan tamén botas de augas e, no inverno, chaquetón de pana. Istes traxes de augas vénndenos feitos no mesmo Porto do Són e, fora as botas, custan 5 pesos. Algúns pescadores fanos iles mesmos.

Xeralmente, as dornas san a faguer unha das varias crás de pescas determinadas. Grandes coñecedores dos mares que percorren de nenos durante toda a sua vida, saben perfectamente onde están os bancos da pesca que buscan e a iles se dirixen. Chegados,



Liñó. Liñó. Liño. Gradelha.
Liña. Liña. Liñó. da isca.

(FIG. 6)

preparan os aparellos e comenzañ a pescar.

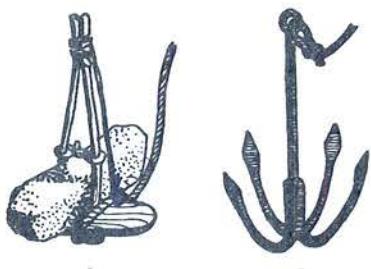
As dornas botan no mar, como máisimo, dous días; non hai, pois, peligro de que o peixe se descomponha se se non sala. A mesma auga do mar, coa que se precura que estén sempre mollados, se encarga de os conservar. Consonte se vai pescando, vaise botando o peixe no *cubicheite*, onde se tén deica a volta a terra.

Pescan durante todo o día, aproveitando todal-as ocasiões; non obstante, as horas en que rende máis o traballo son as da amanezida e do anoitecer. Algunhas como a do congrio, fanse pol-a noite.

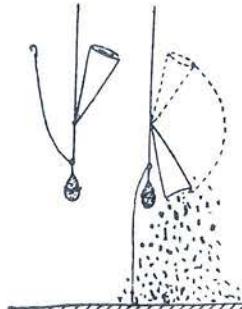
Ao meiodía, preparan os mariñeiros o seu

xantar, a típica *caldeirada*, peixes de varias castes, do tamaño das sardiñas, pol-o xeral, e patacas, cocido todo en auga do mar e revolto logo con allada.

Pra cocer o xantar, armase o lume ben n-unha fornillina, ben n unha lousa de pedra. Sexa cal queira, ponse no *panel de meo*; por riba, apoiado na cuberta e no ban-



(FIG. 8)



(FIG. 9)

co do meo, vai un pauciño no que se colga o caldeiro en que se fai o xantar. O lume acéndese con carbón que, a prevención se leva de terra.

Pol-a noite, unha *caldeirada* igoal serve de cea.

Sendo catro os tripulantes da dorna, velan doux, namentras os outros durmen a mitad da noite; pasada esta, deitanse os que velaron e os outros sustituyenos.

Anque se saia a pescar con bó tempo, iste pódese tornar e pórse ruin, sendo fácil entón sofrir algún accidente; entre os moitos a que estas embarcacións están espuestas, son frecuentes principalmente tres, rotura do timón, da *agulla* ou da *estribeira*. Nos dous primeiros casos non queda máis recurso que retirar o timón e utilizar no seu canto un remo. Cando parte a estribeira, ponse outra de corda.

Mais ás vegadas os accidentes poden ser mais serios: rotura da quilla ou de unha taboa do fondo ou dos costados; entón non hai arrenxo posible. Sostéñense a flote o mais tempo posible e axitan un pano, unha camisa ou outro trapo calquera pra que os vexan as embarcacións que pasen e acudan no seu auxilio.

Cando veñen temporales e hai barcos fo-

ra, os que quedan en terra van tendo contadas que chegan e, se ven que falla algunha, san na sua precura, xeralmente n-un barco de motor.

Durante a noite, ainda estando bó tempo, os vixilantes acenden unha lus branca candoo ven un barco preto, con obxeto de que iste se die conta da sua presenza e non-os aborde.

Nos días de névoa van tocando unha *corna* ou caracola pra avisal-o seu paso a outras embarcacións, que, de outro xeito, iñorarían a sua proisimidade.

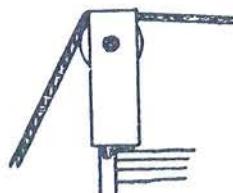
Pasados un ou dous días no mar, regresa a dorna a terra. Moitas vegadas, vénse no mesmo barco o producto da pesca; outras vénse despois de desembarcar, operación que fan os mesmos tripulantes.

Vendido o peixe, repártese o producto a partes igoales entre os pescantins da dorna. Se o día foi bó, pode dar un beneficio de 4 ou 5 pesos a cada un. Mais por desgracia, istos días non abundan.

E aquí tendes a vida monótona e chea de resgos dos mariñeiros do Porto do Son, vida da que iles están contentos deica non ade-



(FIG. 7)



(FIG. 10)

mitiren comparanza coa dos galegos de terra adentro.

A incertidume da sua vida, sempre por riba das augas treidoras dá a istes homes un espírito xeneroso e un amplio concepto da vida e das suas pasións,

O mar é pra iles berce e tumba e n-il transcorre a sua vida toda.

Semellantes aos croios que o mar axota

ás praias, istes homes perderon ao contacto co mar as aristas que se sinalan ferentes en moitos aspectos da vida campesiña.

E, denantes de dar fin a estas notas, quero faguer constar públicamente a miña gratitu-

de ao meu amigo Manoel Castelo, patrón da dorna JOSEFA que amablemente me facilitou todos cantos datos precisei pra iste meu traballo.

Porto do Son, mes de San Xoan do 1933.

M I T T E L E U R O P A

(Proseguimento de Da Alemaña)

por VICENTE RISCO

I P R A G A

PEQUENO PARQUE

Erguinme tarde. Non andaba ben da cabeza nen do estómago. Non tiña gana de nada. Mais como había que traballar, sain. Tiña que ir ao Muñeu folklórico.

Collin pol-a Safarikova, cara o Norte, seguin a Delehradská ulice, a Anglicka trida, Zitná ulice, vin o edifizo góticu de Zemsky trest soud, un tribunal de justiza, despois pol-a Spalena ulice e a Naredri trida, e passei o río pol o Nost legii, ponte da legión, e atopeime no barrio chamado Nalá Strana.

O río ten alí tres fermosas illas con grandes muros, peiraos, edifizos, moimentos, arbres e paseios. Eu collin pol a Zborouská trida e logo pol a Petrinská, meténdome no barrio chamado Smichov. Fun pol-a Holleckova trida, que é unha estrada con casas pol-a esquerda e o muro d'un parque pol a dereita. No parque está o Museu Etnográfico, mais tardei en atopal-a entrada do parque, que caía mais atrás d'onde eu a precubraba, e tiven que desandar un bó treito. Co ilo, fóiseme algún tempo.

Entrei e din unha volta por todo o Museu. D'ali a pouco iban pechar, e abrirían de novo as tres da tarde. Inda me detiven un pedazo, ata que me chamaron pra pechar.

Surtín entón, e senteime un pedazo no parque. Un parque estilo Berlin, con cadros de ferraya, grandes arbres de mesto follax, e carreiros ondulantes, conservando a pendente natural do tarreo. Ouservei algúns tipos; había donas con nenos que falaban alemán, e elas fagüian labor de ganchillo. On-

d'un banco, un alemán baixo e gordo, case esférico, com'un queixo de bola con pés, co-a pelexa estirada de tanta grasa, que semellaba qu'iba toupar, estáballe ditando unha carta, c'unha autoridade imensa, a un judeu pequeno, feble e astroso, que o escoitaba atento, ollando pra il com'un rato asustado, e esgarabellaba despois a toda presa no papel. Pasou un señor vello con bigote e barba, gran colo almidoado, monócleo, chaquet, o chapeu pendurado no peito c'un ferrifio d'ises que os alemás prenden n-unha botoeira do chaleque precisamente pra ese uso, pra que lle sirva de torno pra pendurar o chapeu, andar solene ou doente, todo feito unha ruiña, corpo e vestido, un vencido da vida. Todos semellan alemás. O parque lembra pol-a umbrosidade, pol-a gente, pol-a luz d'esta hora a Ferradura de Santiago.

Erguínme e fun precurar un restaurant. Atopei un na trida Siefarikova, mais ben ruín, con mesas de mármore e rapazas feas sentadas a elas, que falaban alemán. Os mozos e mais o dono falaban checo, e tamén alemán. Decátome de que a situación real dos idiomas, en Praga, ven ser a mesma que sería nas vilas galegas s'o galego fora a lingua oficial.

Rematei de jantar, inda faltaba tempo pra as tres, e funme pol-as ruas adiante.

NA BEIRA DO ULTAVA

O barrio é un pouco morto, mais craro, limpo e moderno. Hai catro longas ruas de N. a S. cortadas por unha chea de travesas;